

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Szarvas, Melinda

Title: Dögtemető, hullaverem (Danyi Zoltán: A dögeltakarító)

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Szarvas, M. (2016). Dögtemető, hullaverem (Danyi Zoltán: A dögeltakarító). Műhely, 2016(1), 66-67. <http://gyorimuhely.hu/index.asp?inc=aktualisview&id=64>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Szarvas Melinda
Dögtemető, hullaverem

(Danyi Zoltán, *A dögeltakarító*, Magvető Könyvkiadó, 2015.)

Danyi Zoltán vajdasági származású szerző 2015-ben a Magvető kiadónál megjelent *A dögeltakarító* című prózakötete kapcsán sok mindenről lehet és kell is beszélni. Amellett, hogy egy jól megírt szövegről van szó, Danyi a kortárs magyar vajdasági irodalom által rendre felszínre hozott, s ezáltal életben tartott kérdésekkel foglalkozik, ám ezekre újszerű, egyedi válaszokat kínál. Épp ezek a közhelyektől elfáradt hangot idéző válaszok *A dögeltakarító* legjobb alkotórészei.

Danyi kötetének címe aligha hívogató. Azt legalábbis előre jelzi, hogy nem kacagtatóan vidám szöveget tartalmaz. Ez azonban nem jelenti azt, hogy *A dögeltakarító* teljes mértékben nélkülözné a humort. Az iróniának, és az abszurdnak egy sajátos, ám rendkívül termékeny elegye adja a könyv világának alaphangulatát. Az elbeszélő a kilencvenes évek délszláv háborúit értelmezi, s üdvözlendő módon nem áll meg annál a kijelentésnél, hogy mindaz értelmetlen esemény lett volna. Meglehetősen szokatlan hang Danyi elbeszélőjéé. Nem sajnálkozik, és magát sem sajnáltatja. Nem álszent. Ennél fogva nem is elborzasztani akar, ami, be kell látni, már csak a témát feldolgozó művek eddigi mennyiségénél fogva is nehéz lenne. *A dögeltakarító* azon egyelőre nagyon kevés művek közé sorolható, amelyek nem az együttérzésre és sajnálatra apellálnak, hanem közölni szeretnének valamit. És Danyi Zoltán részéről ez volt a lehető legjobb írói döntés. A kötet utolsó, *A tenger* című fejezetében az elbeszélő egy öregembernek mondja, hogy egy alkalommal „a «nehezen gyógyuló sebekről» és a «különböző rejtett góckokról» beszélt, de közben egyre kínosabban érezte magát, végül az egyik mondat kellős közepén elhallgatott, mert belátta, hogy nem tudja elmondani ezeket a dolgokat a magyaroknak, nem tudja, és nem is akarja.” (237.) Kétségtelenül más hangon kezd el beszélni és mond is el fontos dolgokat *A dögeltakarító*.

A délszláv háborúk kapcsán azt lehetne gondolni, hogy a nemzetiségi hovatartozás alapvető konfliktusforrásként kell, hogy említődjön. De csak *kellene*, merthogy Danyi kötetében ez a szempont nem dominál. Magáról a központi figuráról is csak később, a regény közepe táján derül ki, hogy vajdasági magyar: „de vajon megfordult-e bárki fejében, legalább egyszer ebben a rohadék életben, hogy a szerbek és a horvátok, miközben egymást gyakták, egyúttal az ő életét is alaposan elkúrták, noha tulajdonképpen nem sok köze volt az egészhez, legfeljebb csak annyi, hogy a sors különös játéka folytán jugoszlávnak született, jobban mondva úgynevezett «jugoszláviai magyarnak», amihez viszont megint csak nem sok köze volt, mivel ez meg egy másik, egy korábbi háború következtében alakulhatott így” (114.) *A dögeltakarító* szereplőgárdája értelemszerűen többnemzetiségű, ám az elbeszélő nem tesz minőségbeli különbséget a nációk között. Ami nem azt jelenti, hogy egyfajta humanista elgondolásként mindegyiket ugyanolyan jónak mutatná: épp ellenkezőleg, valahogy minddel szemben talál valami kifogásolhatót, amit a többféleképpen ismételt „nincs velük az égadta világon semmi baja, hanem csak arról volt szó, hogy” megfogalmazás tesz láthatóvá. Az ebben is ott rejlő személyes értékítélet és személyes értelmezés az, aminek a fontosságát vállalja *A dögeltakarító*, az általános érvényű, szentenciózus mondatok kinyilatkoztatása helyett. Talán csak a legnagyobb létszámú többségi nemzetiség, a szerbség felé jelenik meg egy kiemeltebb kapcsolódás, mely nem is annyira rokonszenv, mint inkább egy furcsa, a történelem során kialakult ragaszkodás. Az elbeszélőről olvasható, hogy „akárhogy vannak is a dolgok, neki a szerbek feltehetően már örökre hozzátartoznak ahhoz, amit eléggé bizonytalanul ugyan, de az otthonosság érzésének kell neveznie” (181.) Még a saját nemzetiségével kapcsolatban is a többi kisebbségről említett ellentmondásosság jellemzi a főhóst: „kezdte lassan megérteni a szerbeket, akik nem kedvelik a magyarokat, [...] mert a

magyarokban, az albánokban, a bosnyákokban és a cigányokban csakugyan lehet valami visszataszító” (19.)

A fenti gondolatot Berlin utcáit járva fogalmazta meg Danyi történetmondója, akinek a saját testi működése által kiváltott viszolygása alapvetően meghatározza a saját magáról és a világról alkotott elgondolásait. Az ember elsősorban mint biológiai létező jelenik meg *A dögeltakarító*ban, sőt, a kötet egész világa, annak minden eleme ennek analógiájára látszik felépülni. Mindez a következőképpen jelenik meg a szövegben (csak egy példát idézve): „Európát leszopták, mint a csontot, és a maradékot a kutyaéknak dobták, de azok csak szagolgtatják, mint egy oda nem illő foltot a lábszárig érő, harmatos fűben” (55.) Az elbeszélőnek emésztési, bélrendszeri és anyagcsere gondjai vannak, melyek a háborúkat követően vették át igazán az uralmat az élete fölött. A vizeleti zavar pszichés eredetét jelöli meg egyértelműen a szöveg: egy tanya „megtisztítása” során a csapat vezetője épp akkor lövi agyon a heréin keresztül a tulajdonost, mikor az elbeszélő a ház mellett készül vizelni. „[E]lővette a farkát, hogy hugyozzon egyet [...], de amikor felfogta, hogy Grb a tökein keresztül lőtte fejbe a szivart, a vizelete elakadt.” (105.) A testi működésre vonatkozó leírások igen plasztikusak (a kötet végére helyenként némiképp öncélúnak is tűnnek, például mikor az elbeszélő egy budapesti közlekedési dugóban ragadva ásványvizesüvegbe vizel, majd ugyanebből iszik), épp ezért is feltűnő, hogy Danyi nem hozza működésbe az összes érzékszervet. A hanghatások és főleg a látványok dominálják a szöveget, s dögeltakarítók munkájáról olvasva feltűnő a szagok leírásának hiánya. Dögszagról a kötet végén lehet olvasni, *A vacsora* című fejezetben, amelyben expliciten is megfogalmazódik a kötet legfőbb párhuzama, amely a dögeltakarító munka és a háborús, katonai tisztogatások között húzódik. „[A]z állami vezetés ugyanilyen dögvérmekeket hozott létre, nem a kutyaé és a disznók, hanem az albánok és a bosnyákok számára, akiket a «harci cselekmények» során százával, ezrével likvidáltak, majd pedig a csillagtalán éjszaka leple alatt kotrógépekkel ásott vermekbe dózeroltak” (219.) Bár a párhuzam egyértelmű a szöveg elejétől kezdve, nem telepszik rá a kötet egészére, Danyi időzítése ezzel kapcsolatban szerencsés.

Épp a kötet időkezelése az, ami ennek a tudható párhuzamnak a közhelyessé válását, túlmagyarázását megakadályozza. *A dögeltakarító* nem lineárisan halad a történetmesélésben, sőt, nemcsak az idősíkok, de a próza nézőpontja is változik. Noha végig a névtelen főhős áll a középpontban és csak rajta keresztül ismerhető meg a kötet által bemutatott *egyik igazság*, az izgalmas prózát eredményez, hogy az olvasó hol közelebről, hol távolabbról láthatja és hallhatja őt. A kötet szerkezetére is kihatnak ezek a váltakozások: bár több kritikában is (például az *Élet és Irodalomban* Károlyi Csabáé) novellafüzérként értelmeződik Danyi műve, véleményem szerint a kötet külön címmel ellátott részei inkább *fejezetek*, melyek külön-külön nem igazán állnák meg a helyüket. Ez azonban nem vesz el *A dögeltakarító* érdemeiből, mely regényként jól összeállított és érezhetően végiggondolt szerkezetet követ. Ami az egységességet megbontja, az nem a részekre bontás, hanem az egységek között tapasztalható minőségbeli különbség: a kötet vége fáradtabbra sikerült, az addig jól megoldott, ismétléseken alapuló szövegszervezés egyre inkább elhomályosul. A megírás módjáról a megírt közlendőre helyeződött át a hangsúly. A magam részéről, éppen ezért, irodalmilag izgalmasabbnak tartom a kötet első felét. Danyi Zoltán nagyon finom érzéssel alakít ki kevés szereplős szituációkat, melyekbe belehelyezi az elbeszélő monológjait, gondolatfolyamait. *A dögeltakarító* első felében olvasható kórházi jelenetsor a legjobb minőségű dramaturgiát idézi. Danyi kiválóan hasznosítja drámaírói tapasztalatait ezeknek a monológoknak a megírása során, és annak a közegnek a kialakításakor, amelyben elhangoznak. A monologizálást még inkább drámaivá, jó értelemben véve színpadiasabbá teszi az, hogy ezeket a beszámolókat, fejtegetéseket az elbeszélő rendre valakihez intézi: verbálisan legalábbis, mert a szituációk leírásából gyakran az derül ki, hogy bár valóban egy másik szereplő jelenlétében kezd az adott történetbe a hős, mire mondandója végére ér, egyedül marad a térben. Vagy pedig egy teljesen passzív

partnerhez beszél, akitől semmiféle, az elhangzottakra vonatkozó reakció nem érkezik. A kötet (és szerzőjének) a színházhoz fűződő kapcsolatát erősíti a szabadkai *Turbo Paradiso* című előadás hosszas elemzése is.

A néma és teljesen kívül maradó szereplőtársakkal a fentiekben leírt, érdemi választ, de egyáltalán bármilyen reakciót is nélkülöző szituációk a kötet azon abszurd és ironikus hangvételt is erősítik, amelyről korábban már tettem említést. Danyi kötetében az *abszurd* nem értelmetlenséget jelent, nála az *abszurd* épp mint egy lehetséges valóság jelenik meg, mely a maga keretein belül igenis bír értelemmel. Ekként, vagyis igazsággal bíró valóságként jelenik meg a háború leírásában is, például akkor, mikor a horvát és szlovén termékek Szerbiából való eltűnéséről tesz említést: „a háború idején a Bazooka rágógumi egyik napról a másikra eltűnt a boltokból, mint ahogy a Vegeta ételízestő, az 57-es cigaretta, a Cedevita italpor, az Eva szardínia és minden más, amit a horvátok vagy a szlovének gyártottak, ami tulajdonképpen azt jelentette, hogy a háború kezdetén minden, vagy majdnem minden eltűnt a boltokból, mert addig mindent, vagy majdnem mindent a horvátok és a szlovének gyártottak, de most ők ellenségek lettek, [...] úgyhogy basszák meg a Radenska ásványvizüket, a Tomos motorbiciklit meg a Gorenje mosógépünket, és persze a szerbiai boltok ezután teljesen kiürültek, csak az eladók maradtak meg, pedig semmi sem volt már, amit eladhattak volna, de ők továbbra is ott álltak a csupasz polcok mellett, és a semmit árulták.” (108.)

Ami az elbeszélő, névtelen főhőst illeti, személyisége nem tekinthető egysíkúnak és változatlanoknak. *Fejlődésről* beszélni a jellemével kapcsolatban azért nem a leginkább találó kifejezés, mivel a gondolkodásában és a személyes kapcsolataiban bekövetkezett változásokról, köszönhetően a kötet sajátos időkezelésének, az olvasással nem (ellenben, értelemszerűen a regényidőben igen) előre haladva értesülhet az olvasó. A háború okairól gondolkodva is a kötet eltérő helyein mást lát lehetségesnek. A szöveg meghatározó képei az először csak házak oldalára, majd pedig tankokra festett és festendő különböző feliratok, címerek és obszcén rajzok. Az egyelőre még csak a háború felé sodródó Újvidék utcáit járó főhősről olvasható, hogy „a Telepen viszont a házak még mindig tele vannak firkálva címerekkel, éppen ezért az esti sétáira több krétát is vitt magával, színes krétákat, pontosabban nemzeti színű krétákat, és így járta végig a Telepet meg a Limant, kék, fehér, piros krétákkal a zsebében” (101.) Pár mondattal később, még ugyanezen az oldalon olvasható egy olyan közhelyes hangvételű megállapítás, melyből szerencsére kevés került a kötetbe: „tulajdonképpen elég kiválasztani három színt, hogy az ember nyakig süllyedjen a mocsokba” (101.) Később ezek a címerek, és a falfirkák mint a városi, „köztéri” alternatív önkifejezésnek, megnyilatkozásnak az eredményei válnak a háborús kommunikáció eszközeivé a lakosság számára. „[M]ert errefelé még mindig a nemzeti címet pingálják a házak falára, ugyanaz a nemzeti címet, amelyet szarral és gecivel kentek össze a háborúban, éppen ezért nem tud véget érni ez a háború, hanem egyre csak terjed, és lassan mindenhova elér, talán csak azért, mert annak idején senki nem rajzolt egy nagy lófaszt a tankokra, [...] szóval az első napon kellett volna faszokat rajzolni a tankokra, mert így utólag már teljesen hiábavaló és felesleges.” (104.)

Idővel azonban saját véleményét és megállapításait újragondolva Danyi hőse (a háború közvetlen élményétől is távolodva) higgadtan fogalmaz, illetve egy sokkal összetettebb világnézetet vázol föl. „[M]i van, gondolta, ha nem is a falakra és a tankokra festett címerekről, hanem valami egészen másról szólt ez az egész [...], akkor ők [a háború áldozatai – Sz. M.] csak tévedésből, egy ostoba félreértés miatt haltak meg...” (224.) A nemzetiségi indíttatás elhomályosítása teszi lehetővé, hogy Danyi az általa tárgyalt időszak tapasztalatait – amúgy teljes joggal – kiterjessze a volt Jugoszlávia határain túlra is. „[M]iről is volt itt szó az elmúlt tizenvalahány évben, nemcsak Szerbiában, hanem az egész Balkánon, de ami azt illeti, lényegében az összes kelet-európai országban ugyanerről volt szó ezekben az években, mindössze annyi különbséggel, hogy valahol kevesebb, máshol meg több vér folyt, de ez

tulajdonképpen csak árnyalatnyi különbség” (180.) A kötetnek ennél a részénél ér el Danyi a legfontosabb és egyben legkockázatosabb közlendőjéhez. Egy igazság helyett a valóság különböző rétegeiről beszél, s arról, hogy minden ilyen rétegnek meglehet a saját szabályai szerint megfogalmazható igazsága. „[E]s lehet, hogy ezek az egymásra épülő rétegek és egymásra épülő igazságok hozzák létre az úgynevezett valóságot, amit épp e miatt a sokféle réteg miatt nem lehet átlátni egészen, és ezért nem is lehet soha megérteni a maga teljességében” (224.) A megkérdőjelezhetetlen ítéletalkotás lehetőségének ilyenén kizárásával (ami már önmagában is fontos közlendő) nem elégszik meg a szerző, a gondolatot tovább fűzve a különböző igazságok között feltételezett hierarchikus kapcsolatáról beszél: „a kérdés inkább csak az, hogy a különféle valóságok és a hozzájuk rendelhető különféle igazságok vajon egyenrangúak-e egymással, vagy pedig valamilyen alá- és fölérendelő viszony áll fenn közöttük, mert hogyha egyenrangúak, akkor valószínűleg nincs egy mindenkinek felett álló, megingathatatlan és megkérdőjelezhetetlen igazság, hanem csak rész szerinti igazságok vannak, és akkor mindenkinek, a gyilkosnak éppen úgy, mint az áldozatnak, megvan a maga igaza” (225.) Könnyű lenne közhelyes megfogalmazásoknak tekinteni *A dögeltakarítónak* ezeket a gondolatait (ahogy például a már említett kritikájában Károlyi Csaba meg is tette), ugyanakkor az itt megjelenő fogalmak azok, amelyek a *kisebbségi* (ön)definíciókat alapvetően meghatározzák: egyfelől a mindenkori többségi világeszleléshez képest differenciált világ közvetlen megtapasztalása, másfelől pedig a minimum kettős (a saját nyelvű, valamint az idegen nyelvű többségi közeggel fennálló) viszonyban tükröződő hierarchikus világrendnek a gondolkodást mindenkor meghatározó, állandó méretezésre, összehasonlításra indító dualitása. Nem attól tekinthető egy regény kisebbségi műnek, mert abban például egy politikai fogalomrendszer szerint kisebbséginek nevezhető, többé-kevésbé egynemű csoportról van szó. Ez legalábbis felszínes eljárás. Danyi kötetében nem találunk ilyenfajta csoportokat: a szerző egyéni életéről beszél és a gondolkodásmódot alapvetően átformáló másfajta tapasztalatról.

Danyi Zoltán első prózakötetének legnagyobb erénye, hogy nem magát a délszláv háborús tapasztalatot emeli témává, hanem a világeszlelés az általi megváltozását, az azt akaratlanul is meghatározó, berögzült gondolati alapelemeket mutatva meg. A *kisebbségi* jelzőt ezáltal nem léhelyzetet leíró, hanem egyfajta gondolkodásmódot jellemző jelzőként működteti, rámutatva ennek a melléknévnek a szélesebb körű és a megszokottnál sokkal árnyaltabb használhatóságára. Ezt mutatja az is, hogy az igazságok között érzékelhető potenciális hierarchia okát nem a nemzetiségi hovatartozásban, hanem egy általános, az emberi világtól elválaszthatatlannak tűnő fogalomban, az *érdekben*, illetve a *pénzben* látja Danyi hőse: „háború ide vagy oda, az érdek mindennél előbbre való, és akkor tényleg annak lehet nagyobb valószínűsége, hogy létezik valamiféle hierarchia az igazságok között, mivel a pénz igazsága, úgy tűnik, megelőzi a nemzeti büszkeséget.” (226.)